

Jan Posthumus. *Woordenboeken en hun lotgevallen: Studies over lexicografiese praktijk (ca. 1850 tot heden)*. 2009, x + 331 pp. ISBN/EAN 978-90-8880-007-8 (Stichting Neerlandistiek VU) / ISBN/EAN 978-3-89323-534-6 (Nodus Publikationen) (Sagteband). Cahiers voor Taalkunde, nr. 28. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU / Münster: Nodus Publikationen. Prys: €43.

Jan Posthumus. *Lexicografie in Nederland: Peilingen in de negentiende en twintigste eeuw*. 2009, xiv + 291 pp. ISBN/EAN 978-90-8880-022-1 (Stichting Neerlandistiek VU) / ISBN/EAN 948-3-89323-762-3 (Nodus Publikationen) (Sagteband). Uitgaven Stichting Neerlandistiek VU 62. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU / Münster: Nodus Publikationen. Prys: €43.

Jan Posthumus het bekend geword vir sy navorsing oor bekende Nederlandse woordeboeke vanaf ongeveer die middel van die 19de eeu, en sy artikels daarvoor wat veral in die tydskrifte *Trefwoord* en *De Woordenaar* verskyn het. 'n Veertiental van hierdie artikels is in hersiene vorm versamel in *Woordenboeken en hun lotgevallen*. Twee langer artikels wat oor die leksikografiese aktiwiteite van die familie Calisch en die inhoud en inrigting van Koenen se *Verklarend Handwoordenboek* handel, kon nie in hierdie bundel ingesluit word nie. Hulle is, voorsien van 'n inleiding, saam met vier langer artikels uit *Woordenboeken en hun lotgevallen*, naamlik die een oor Kramer se Franse, Duitse en Engelse vertaalwoordeboeke, en die drie oor Prick van Wely se leksikografiese werk, byeengebring in *Lexicografie in Nederland* wat by die Vrije Universiteit, Amsterdam as 'n akademiese proefskrif aangebied is. Daar is dus 'n oorvleueling wat die inhoud van hierdie twee werke betref.

In die "Inleiding" tot *Lexicografie in Nederland* plaas Posthumus die studie in 'n wyer konteks. Nadat hy 'n beskouing van die bestaande oorsigte oor die Nederlandse leksikografie gegee het, bespreek hy die inhoud van F. Claes en P. Bakema se *Bibliography of Dutch Dictionaries* (1995). 'n Opsomming van die studies ingesluit in hierdie werk van Posthumus toon hul besondere bydrae tot die algemene Nederlandse leksikografiese gesprek.

Die belangrike rol van die uitgewer word aangedui in die oorsig van die sakeondernemings wat op die een of ander tyd 'n aansienlike verskeidenheid woordeboeke gepubliseer het. Ten slotte meld Posthumus dat sekere van die bekende woordeboeke wat bespreek word, nou skynbaar hul nuttigheids waarde begin verloor, wat moontlik ook 'n aanduiding van die beëindiging van 'n besondere tydperk in die Nederlandse leksikografie is.

Posthumus se boek bied 'n aantal gevallestudies aan wat sekere aspekte van die Nederlandse leksikografiese publikasieterrein gedurende die neëntiende en twintigste eeu belig. Die hoofstukke oor die leksikografiese aktiwiteite van die Calische, Kramers en Prick van Wely handel almal oor die oorsprong en ontwikkeling van Nederlandse tweetalige woordeboeke, 'n gebied wat tot dusver min aandag geniet het. Die slothoofstuk toon hoe Koenen se

Nederlandse verklarende handwoordeboek homself vir meer as 'n eeu bly handhaaf het.

Die eerste hoofstuk handel oor die leksikografiese aktiwiteite van die familie Calisch. Nadat die vader M.I. Calisch (1718–1842) die voortou geneem het met sy *Nouveau Dictionnaire Français–Hollandais et Hollandais–Français* (1830) het sy seun I.M. Calisch (1808–1884) en sy skoonseun N.S. Calisch (1819–1891) op nog uitgebreider skaal by die publikasie van woordeboeke betrokke geraak. Hulle het nie alleen opvolguitgawes van die Franse woordeboek versorg nie, maar onder die naam Calisch het ook woordeboeke vir Duits en Engels verskyn, en een vir Nederlands.

Die hoofstuk "Van Jaeger naar Kramers" beskryf die voorgeskiedenis van die woordeboeke wat Prick van Wely by Van Goor tot 'n hoë peil ontwikkel het. Dit skets die geleidelike omvorming van die sakwoordeboekie tot 'n volwaardige woordeboek, volledig met 'n beskrywing van die ingewikkelde reeks uitgawes wat daarvan verskyn het. Twee artikels wat hierby aansluit, is opgeneem in *Woordenboeken en hun lotgevallen*. In die artikel "Van Tauchnitz naar Jaeger" word getoon dat die oorsprong van hierdie woordeboeke lê in 'n drietal ouere sakwoordeboekies uit die fonds van die Duitse uitgewer Tauchnitz wat Van Goor tot sy eie voordeel gebruik het. 'n Portret van hierdie ondernemende uitgewer, die grondleër van die uitgewery wat sy naam sou kry, word geskets in die artikel "Gerrit Benjamin van Goor (1816–1871)" wat terselfdertyd 'n beeld gee van die destydse uitgewersbedryf.

In die opskrif van die driedelige studie oor die lewe en werk van F.P.H. Prick van Wely (1867–1926) word hy beskryf as "een gedreven woordenaar". Die eerste deel handel oor sy lewensloop en wetenskaplike ontwikkeling, terwyl die volgende twee dele gewy is aan sy leksikografiese werk bestaande uit die totstandbrenging van tweetalige woordeboeke. Die materiaal hiervoor het Posthumus verkry uit die korrespondensie van die uitgewer Van Goor. Behalwe dat dit die stryd met Van Goor se groot mededinger J.B. Wolters weerspieël, gee dit ook 'n insiggewende beeld van die Nederlandse woordeboekbedryf in die eerste kwart van die twintigste eeu.

In die laaste hoofstuk beskryf Posthumus die lotgevalle van 'n enkele werk, die eentalige *Verklarend Handwoordenboek der Nederlandsche Taal*, saamgestel deur M.J. Koenen (1847–1920). Dit toon hoe dit vir 'n eeu lank suksesvol in opeenvolgende uitgawes waarvoor verskillende redakteurs van wie H.J.E. Endepols (1877–1962) die bekendste geword het, in stand gehou is. Na die eerste verskyning in 1897 het Koenen gou die Nederlandse woordeboek geword wat sonder veel mededinging 'n gevestigde plek in die middelbare onderwys ingeneem het.

Lexicografie in Nederland word afgesluit met 'n lys publikasies waarna in die teks verwys word, 'n register van persoonsname, en 'n Engelse vertaling van die opsomming van die inhoud van die verskillende hoofstukke wat in die "Inleiding" gegee word.

Van die oorblywende artikels in *Woordenboeken en hun lotgevallen* wat nie hierbo vermeld is nie, handel die eerste twee oor bepaalde aspekte van die

woordeboekbedryf. In "Woordenboekcriminaliteit", 'n term afkomstig van die leksikograaf F.J. Hausmann, word getoon met watter metodes uitgewers en ook soms die leksikograwe wie se werk hulle publiseer, die koperspubliek op soms subtile, soms openlik bedrieglike manier mislei. In die kritiese resensie-artikel "Een bibliografie met gebreken" van die *Bibliography of Dutch Dictionaries* (1995) word aangedui watter probleme voorkom by die totstandbrenging van 'n insiggewende beskrywende oorsig van Nederlandse woordeboeke en word verskillende aspekte genoem wat verbetering verdien.

'n Ondersoek in die argief van die uitgewer J.B. Wolters het Posthumus in staat gestel om gegewens oor twee kleiner woordeboekies van Koenen op te spoor. Die een beskryf die ontwikkelingsgang saam met 'n uiteensetting van die ondeursigtige nommering van die uitgawes van Koenen se *Verklarend Zakwoordenboekje* (1882–1902) waarvan daar uiteindelik drie miljoen eksemplare verkoop is. Die ander is 'n aanvulling hierby wat 'n beskrywing gee van 'n verdere tweetal kleiner woordeboekies van Koenen wat vir die onderwys bedoel was, naamlik die *Geïllustreerd Woordenboekje der Nederlandsche Taal* en die *Beknopt Handwoordenboek der Nederlandsche Taal*.

Die artikel oor C.R.C. Heckenrath (1867–1935), veral bekend as die samesteller van J.B. Wolters se Franse woordeboek, toon hom ook as iemand met 'n maatskaplike belangstelling. 'n Artikel wat inligting oor H. Picard (1810–1858) se lewe en werk verskaf, bring sy *Pocket Dictionary* nie net in verband met enkele soortgelykes uit die tweede helfte van die neëntiende eeu nie, maar toon ook hoe dit bygedra het tot die ontwikkeling van die tweetalige Japanse leksikografie. Die artikel "J.B. Wolters' woordenboeken klassieke talen" gee, benevens 'n inventaris van die nege uitgawes van hierdie woordeboeke, 'n beskrywing van hul doelstelling en gebruikaspekte, ook deur die aanwending van gegewens in die samestellers se voorwoorde.

Die slotartikel "Lexicografie van het Australiese Engels" handel oor die aard en status van Australiese Engels, en die weerspieëling daarvan in die woordeboeke bedoel vir die Australiese publiek.

Woordenboeken en hun lotgevallen word afgesluit met 'n lys verwysings, gevolg deur drie indekse: 'n indeks van woordeboeke, 'n indeks van persone, en 'n indeks van onderwerpe.

Saam vorm hierdie twee publikasies van Posthumus 'n belangrike bydrae tot die geskiedenis van veral die vertalende Nederlandse leksikografie. Ten minste een van die woordeboeke wat hy behandel, is in die meeste Nederlandse (en ook talle Afrikaanse!) huise te vinde. Hopelik sal hy sy navorsing verder voortsit om nog die onbeskrewe leksikografiese werk van D. Bomhoff (1792–1860) en S. de Bruin (1821–1901) te belig.

J.C.M.D. du Plessis
Buro van die Woordeboek van die Afrikaanse Taal
Stellenbosch, Suid-Afrika
(jcmddp@sun.ac.za)